

ΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ... Α-ΝΟΗΤΑ

Συναντήσεις

Θα πρέπει να ήταν βασανιστικό το ερώτημα του διακόνου Φιλίππου προς τον ευνούχο της βασίλισσας της Κανδάκης. Ο άνθρωπος κατέβαλλε όχι και μικρή προσπάθεια, προσήλυτος ών, να έμβαθύνει στο βιβλίο του Ήσαϊα –όχι και από τα πιο εύκολα ταξιδιωτικά... αναγνώσματα- πάνω σε μία άμαξα που ή όχι καλή κατάσταση του οδοστρώματος την ταρακουνούσε πέρα-δῶθε. Κι ο Φίλιππος αιφνιδιαστικά να τον ρωτάει αν καταλάβαινε αυτά που διάβαζε εκεί μέσα: «*ἀρα γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;*» (Πράξεις 8, 30). Έμένα θα μου ανέβαινε σίγουρα το αίμα στο κεφάλι.

Ἄν τὸ καλοσκεφεῖς, ὅμως, πόσες φορές δὲν σοῦ ἔρχεται ν' ἀναρωτηθεῖς καὶ νὰ ρωτήσεις καὶ τὸν ἑαυτὸ σου καὶ τοὺς ἄλλους ἂν καταλαβαίνεις αὐτὰ πὸν ξεστομίζεις καὶ ἐκεῖνα πὸν οἱ ἄλλοι διατυπώνουν. Μιλᾶμε σὰ νὰ μὴ κατανοοῦμε αὐτὰ πὸν λέμε, σὰ νὰ μὴ σκεφτόμαστε αὐτὰ πὸν εύκολα διατυπώνουμε ὡς θέσφατα, ὡς ισχύοντα. Ἰδιαίτερα, ὅταν θέλουμε νὰ δηλώσουμε τὴν ἀντίθεσή μας, τὶς ἀντιθέσεις μας. Εἶναι κι αὐτὸ χαρακτηριστικὸ μιᾶς νοοτροπίας, ὅτι σὲ μία θέση πρέπει νὰ ὑπάρχει πάντα μία ἀντίθεση.

Θυμᾶμαι, ὅταν μάθαινα γερμανικά, ἔπρεπε σὲ κάθε λέξη νὰ βρίσκω καὶ τὸ ἀντίθετό της. Στὸ λευκὸ τὸ μαῦρο, στὸ χαμηλὸ τὸ ὑψηλὸ, στὸ ἀριστερὸ τὸ δεξιό. Χωρὶς πάντα νὰ ἀναζητῶ καὶ τὴν ἐγγελιανὴ σύνθεση... Σάν, γιὰ νὰ ὑπάρχει κάτι ὡς θετικὸ στοχαζόμενα, τὸ ἀντίθετό του ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀρνητικὸ καὶ κάπου ἔπρεπε νὰ συμπέσουν τὰ ἀντίθετα καὶ «ἐπιθετικά» νὰ γίνουν ἀριστεροδεξιὰ ἢ χαμηλοῦψῃ.

Οἱ ἄνθρωποι ἀρέσκονται νὰ ἀντιτίθενται γιὰ νὰ μποροῦν κάποτε νὰ συναντηθοῦν. Τὸ κακὸ εἶναι ὅτι καὶ στὴ συνάντησή τους ἐπιθυμοῦν καὶ θέλουν τὸ δικό τους νὰ εἶναι τὸ θετικὸ, τὸ ὀρθὸ καὶ τὸ νὰ συμφωνήσουν μὲ τὸν ἄλλο θεωρεῖται ὡς ὑποχώρηση, ὡς συγκατάβαση, ὡς συμβιβασμός. Τὸ πιὸ παράδοξο, ὅμως, εἶναι ὅταν ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν ὅτι μόνο τὸ δικό τους εἶναι ὀρθὸ καὶ ἔτσι ἐμφανίζονται ὡς ἀνυποχώρητοι. Ὁ ἄλλος πρέπει νὰ ὑποκύψει, ὁ ἄλλος ἔχει τὰ στραβά. Αὐτοὶ εἶναι οἱ φωτισμένοι, πρεσβεύουν τὸ ὀρθό, ἢ ἀποψή τους εἶναι «φῶς φανάρι» καὶ οἱ ἴδιοι εἶναι οἱ μόνοι λογικοί. Οἱ ἄλλοι ἀνήκουν στὴν περιοχὴ τοῦ μύθου ἢ περισσότερο στὸ χῶρο τῶν μυθευμάτων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν.

Ποιὸς Μεσαίων;

Εἶναι πρόσφατη ὅλη αὐτὴ ἡ συσσώρευση ἐπιχειρημάτων ἐκ μέρους «πεφωτισμένων» διανοητῶν καὶ πολιτικῶν γιὰ τὸ ποῦ τοποθετεῖται ἡ πρόοδος. Γιὰ τὸ ποῦ εἶναι τὸ φῶς καὶ ποῦ θὰ φέξει. Ἔχοντας ἰδίαν ἀντίληψη δικῶν τους ἰδεολογικῶν στερεοτυπικῶν ἐρμηνευτικῶν σχημάτων γιὰ δομὲς καὶ θεσμούς, φαντάζονται ὅτι στὴν ἄκρη τοῦ τοῦννελ βρίσκεται τὸ δικό τους τὸ φῶς. Φαντάζονται ἀκόμη ὅτι ὁ παραλληλισμὸς τοῦννελ καὶ μεσαίωνα εἶναι εὐρηματικὸς ἀφοῦ ἔτσι μποροῦν καὶ ἐξιῶνουν μεσαίωνα καὶ σκοταδισμό. Κάθε, λοιπόν, διαφοροποίηση ἀπὸ τὴν ἀντίληψή τους εἶναι σκοταδιστικὴ ἐξισούμενη πρὸς μεσαιωνικὴ. Χωρὶς ἀξία, δηλαδή, ὀπισθοδρομικὴ, «πισωγυρισματικὴ» γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω γιὰ ἐπίθετο ἓνα ἀνούσιο οὐσιαστικὸ καὶ ἀπὸ ἄποψη γλωσσικὴ ἢ καὶ νοηματικὴ. Μεσαίων, ὅμως, ἐννοούμενος ὡς ἓνα σχῆμα ἑνὸς προηγηθέντος λαμπροῦ παρελθόντος καὶ ἑνὸς ἐπομένου φωτεινοῦ μέλλοντος. Ὁ Μεσαίων ἔτσι θεωρεῖται «γί' αὐτούς» ἓνα ἀτυχὲς συμβάν σὲ μία ἐξελικτικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητας (Ἀρχαία Ἑλλάδα, Ἀναγέννηση, Διαφωτισμὸς, Τεχνολογικὴ ἐποχὴ). Θὰ ἔπρεπε, ὅμως, κανεὶς νὰ πάρει καὶ νὰ τηρήσει ἀποστάσεις ἀπὸ τὶς δικές του χωροχρονικὲς ἐρμηνευτικὲς ἀπόψεις καὶ τῶν ἄλλων γιὰ νὰ δεῖ καὶ ἄλλες ἀπόψεις γιὰ τὸν μεσαίωνα ποὺ ἀπέχουν παρασάγκας ἀπὸ τὶς ἐγχώρια προβαλλόμενες. Αὐτὲς μάλιστα δὲν εἶναι κατατεθειμένες μόνο σὲ σοφὲς ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις· δημοσιεύονται σὲ εὐρύτερης κυκλοφορίας περιοδικὰ (βλ. τὸ τεῦχος Ἰουλίου τοῦ 2000 «ça m' interesse», σ. 72-77). Σὺν τοῖς ἄλλοις θὰ πρέπει νὰ εἴμαστε προσεκτικοὶ ὥστε νὰ ἀποφεύγονται παρεξηγήσιμες ταυτίσεις περὶ Δυτικοῦ Μεσαίωνα καὶ Βυζαντίου. Ἡ καλὴ ἱστορικὴ γνώση ἀπαλλάσσει ἀπὸ λανθασμένα συμπεράσματα καὶ προκαταλήψεις.

Νοῦς καὶ διάνοια· φῶτα καὶ Φῶς

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο ἡ περὶ Μεσαίωνα ἢ Μέσων Χρόνων ἀντίληψη ποὺ βαραίνει τὶς συζητήσεις. Καὶ ἡ περὶ Λογικῆς καὶ Μύθου ἄποψη πρέπει νὰ ἰδωθεῖ διαφορετικὰ καὶ ὄχι μόνο ἀντιθετικά. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει λόγο ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος κατέχει τὸν ἄνθρωπο. Θὰ ἔπρεπε νὰ δοῦμε στὴν πλήρη ἔκταση καὶ σημασία του τὸν λόγο ποὺ δὲν εἶναι μόνο λογικὴ, ἴσον διάνοια. Εἶναι, πράγματι, θεῖο δῶρο ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὸ ὄν ποὺ μπορεῖ καὶ διανοεῖται καὶ διαλογίζεται καὶ ἀντιλαμβάνεται καὶ εἰσπράττει λογικὰ τὸν κόσμον ὡς λόγον ἔχοντα. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ πολλὰ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τούτῃ ἢ λογικὴ τῶν ἀνθρώπων. «Ἡ λογικὴ, γιὰ νὰ ἀποτολμήσω μία παρομοίωση ποὺ ἔκανε ἓνας μικρασιάτης καλογερόπαπας ὁ π. Ἀρσένιος, εἶναι σὰν τὸ γαϊδούρι ποὺ μᾶς βοηθάει στὶς χοντρὲς δουλειές» (βλ. Π. Μ. Σωτήρχου, *Ἡ γειτονιὰ τῶν ἀγγέλων*, σ. 16).

Ὁ ἄνθρωπος ὥστόσο δὲν μπορεῖ νὰ διεκδικήσει τὴν ἀποκλειστικὴ λογικὴ ἐξήγηση τοῦ κόσμου. Γνωρίζει, ὅτι ὁ Λόγος ποὺ ἦν ἐν ἀρχῇ καὶ τίποτα δὲν ἔγινε χωρὶς Ἐκεῖνον ἀπὸ ὅλα ὅσα δημιουργήθηκαν (Ἰωάννου 1,

1-3) κατέχει τὴν ὀρθὴν ἑρμηνεία ὅλων αὐτῶν πού ἔγιναν. Γιὰ νὰ τὴν κατανοήσῃ ὅμως ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται νὰ φωτισθεῖ ἀπὸ Ἐκεῖνον· νὰ ἀποκτήσῃ «νοῦν Χριστοῦ» (βλ. Α' Κορινθίους 2, 16). Τότε ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου γίνεται θεόληπτος, γίνεται ὄργανο κατάλληλο νὰ κατανοήσῃ τὰ θαυμάσια καὶ τὰ ὠραῖα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου. Νὰ φωτισθεῖ ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ πού «φαίνει πᾶσιν» ὥστε νὰ μπορέσῃ ν' ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο τὸν ἀληθινὸ πού ὀδηγεῖ στὴ ζωή.

Τότε, τὸν ἄνθρωπο δὲν τὸν πειράζει τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν εἶναι αὐτό-φωτος, αὐτό-νομος, αὐτο-κράτωρ. Βρίσκει συνοδοὺς καὶ συνοδοιπόρους καὶ εἶναι σίγουρος ὅτι ἀκολουθώντας Ἐκεῖνον «οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ». Ὅλα θὰ εἶναι φωτεινά. Ἀληθινὰ φωτεινά. Τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα θὰ εἶναι νὰ πιστέψῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι τὸ δικό του σκοτάδι εἶναι φῶς. Ἐτοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ ν' ἀπαντήσῃ στὸ παρακάτω συγκεκριμένο ἐρώτημα: «εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον;» (Ματθαίου 6, 23).

Εἶναι κατὰ ταῦτα ἐπίκαιρη ἢ ἐπόμενη φράση τοῦ ἀγιορείτου Γέροντος Παΐσιου: «Γι' αὐτὸ λέω ὅτι καλὰ εἶναι τὰ φῶτα καὶ τὰ πολύφωτα, οἱ ἐφευρέσεις τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ ἀνώτερο εἶναι τὸ θεῖο φῶς τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο φωτίζει τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει θεῖο φωτισμὸ βλέπει πολὺ καθαρὰ τὰ πράγματα, πληροφορεῖται χωρὶς ἀμφιβολία, καὶ οὔτε ἐκεῖνος κουράζεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους βοηθάει πολὺ θετικά.» (Πνευματικὴ ἀφύπνιση, Λόγοι Β', σ. 87-88). Κι ἂς καταλήξουμε μὲ τὴν «ἀντιφώνηση» τοῦ π. Ἀρσενίου: «Κατάλαβες ἀφεντάκη: Ἄσε τίς λογικὲς γιὰ τοὺς χασομέρηδες!» (Π. Μ. Σωτήρχου, ὅ.π. σ. 96).